

slovenský národopis

1 | 24

VEDA, VYDAVATEĽSTVO
SLOVENSKEJ
AKADÉMIE VIED, 1976

OBSAH

STÚDIE

- Soňa Kováčevičová: K problematike životného prostredia robotníkov na Slovensku v minulosti
Viera Gašparíková: Štúdium slovenskej ľudovej prózy ako interetnický problém

MATERIÁLY

- Peter Slavkovský: Tradičné formy mlatby na Záhorí
Olga Danglová: Poloľudové maliarstvo na Záhorí
Eva Orsáryová: Poznámky k problematike skúmania piesňového repertoáru a jeho nositeľov
Zora Vanovičová: Ku vzťahu folklóru a literatúry
Rastislava Stoličná: Kukurica, jej rozšírenie a význam ako jedlej obilniny

ROZHĽADY

- Jubileum Zborníka Slovenského národného mázea (Ján Mjartan)
Nová národopisná expozícia v SNM — EÚ v Martine (Peter Slavkovský)
Budovanie centrálnej národopisnej filmotéky SAV (Adam Pranda)
150. výročie výkupu Slovákov z poddanstva v Nyíregyháze (Michal Markuš)

RECENZIE A REFERÁTY

СОДЕРЖАНИЕ

СТАТЬИ

- 1 Соня Kováčevičová: К проблематике жизненной среды рабочих в Словакии в прошлом
39 Вера Гашпарикова: Изучение словацкой народной прозы как интеретническая проблема

МАТЕРИАЛЫ

- 55 Пётр Славковский: Традиционные формы молотьбы в Загорье
75 Ольга Данглова: Полународная живопись в Загорье
85 Ева Орсариова: Некоторые замечания к проблематике изучения песенного репертуара и его носителей
99 Зора Вановичова: На стыке фольклора и литературы
115 Растислава Столичина: Кукуруза, ее распространение и значение в качестве съедобного злака

ОБЗОРЫ

- 123 Юбилей сборника Словацкого национального музея (Ян Миартан)
129 Новая этнографическая экспозиция в СНМ — ЭН в Мартине (Петр Славковский)
131 Создание центральной этнографической фильмотеки САН (Адам Пранда)
133 150 годовщина выкупа словаков из барщины в Ньиредьхазе (Михал Маркуш)

РЕЦЕНЗИИ И РЕФЕРАТЫ

TRADIČNÉ FORMY MLATBY NA ZÁHORÍ¹

PETER SLAVKOVSKÝ

Národopisný ústav SAV, Bratislava

1. MLATOBNÉ NÁRADIE

Do konca 19. storočia charakterizovali územie Slovenska dve žatevné techniky: mlátenie cepami a vydupávanie obilia dobytkom, označované tiež ako „tlačenie“.² Kým tlačenie dobytkom je technika charakteristická pre územie na východ od Malých Karpát, po celej južnej hranici Slovenska,³ mlátenie cepami je územne rozšírené po celom Slovensku. (Pozri kartogram o rozšírení cepov.) Tlačenie obilia dobytkom malo najlepšie podmienky v nízinných oblastiach, ktoré sa vyznačovali vysokou úrodnosťou a vyspelým chovom ťažných zvierat.⁴ Aj tu sa však stretávame s mlátením obilia cepami a jeho výskyt má v podstate dve príčiny. Jedna z nich bola v sociálnom rozvrstvení dediny. Drobni roľníci dospelovali malé množstvo obilia a pritom nevlastnili ťažné zvieratá, takže mlátili cepami. Druhá príčina súvisela s potrebou získania a použitia slamu na krytie streich, do slamníkov a na výrobu povriesiel.

Pre územie Záhorí je charakteristická len technika mlátenia cepami. Ani v jednej z preskúmaných obcí si nepamätali na tlačenie obilia dobytkom, aj keď túto techniku mlatby poznali zo sezónnych prác na južnom Slovensku. Preto sa budeme v tejto práci zaoberať len mlátením obilia cepami.

Základným pracovným nástrojom pri tejto mlatobnej technike sú cepy. Vzhľadom na charak-

ter práce sa cepy používaním poškodzovali viac ako ostatné poľnohospodárske náradie, a tak je ich uchovanie so všetkými pôvodnými súčiastkami veľmi vzácne; dokonca aj v múzeách, „kde väčšina z nich reprezentuje len kulminačné obdobie tohto náradia. V niektorých prípadoch, hlavne na namáhaných častiach, vidieť už aj zrejmý úpadok“⁵. Aj keď sme na Záhorí našli rôzne tvary cepov, pomenovanie ich jednotlivých časťí bolo vo všetkých preskúmaných obciach skoro rovnaké:

1. *cepík* — všeobecne používané pomenovanie;
2. *hulka* — všeobecne používané pomcnovanie. Okrem neho aj *ručka* (Kostolište, Plavecký Štvrtok, Malé Leváre) a *cepisko* (Lozorno) a *hôlka* (Krajné, Myjava);

3. *švihle* (Pernek, Lozorno, Závod, Jablonové, Jakubov, Mariánka, Rohožník, Kuchyňa, Záhorská Ves, Sološnica).

Vyskytuje sa aj pomenovanie *svorka* (Studienka, Krajné, Myjava, Kuklov, Moravský Ján, Borinka, Bilkove Humence, Plavecký Mikuláš, Sološnica, Dúbravka, Brodské) a *švich* (Kopčany);

4. *ohlavka* alebo *ohlavek* — všeobecné pomenovanie;

5. *zákovka* alebo *zákovka* — všeobecne používané pomenovanie, ale aj *nákova* (Pernek) a *zingla* (Vysoká pri Morave).⁶

V ďalšom teste budeme používať na pomeno-

¹ Slovenský národopis, r. 23, 1975, s. 401–432, uviedol môj príspevok: Tradičné formy žatvy na Záhorí. Týmto ďalším príspevkom nadvážujem na uvedenú štúdiu a doplniam obraz žatevno-mlatobných prác v tejto pre etnografa veľmi zaujímavej oblasti Slovenska.

² URBANCOVÁ, V.: Prehľad mlatobných techník

a nástrojov na Slovensku. Slov. Národop., 19, 1971, s. 277.

³ Tamtiež.

⁴ URBANCOVÁ, V.: c. p., s. 278.

⁵ HYČKO, J.: Žatevné a mlatobné náradie. Martin 1973, s. 35.

⁶ Pre porovnanie pozri pomenovanie jednotlivých

vanej jednotlivých časti cepov tieto názvy: *cepík*, *rúčka*, *ohlávka*, *húžva* a *zákovka*.

Pri rozlišovaní cepov má rozhodujúci význam spôsob spojenia rúčky s cepíkom. Podľa tohto kritéria rozoznávame:

1. Cepy bezohlávkové alebo s neotočnou ohlávkou na rúčke.
2. Cepy s otáčavou ohlávkou na rúčke:
 - a) jednoohlávkové,
 - b) dvojohlávkové.⁷

Ako vidieť z kartogramu, na území Záhoria nachádzame koncom 19. a zač. 20. stor. skoro všetky uvedené typy a varianty cepov. Mozaika obrazu zastúpených cepov na Záhorí je v uvedenom období preto taká pestrás, lebo mlátenie cepami je v tom čase už len pomocnou, resp. vedľajšou pracovnou technikou. Záhorie prechádza v tomto období na strojové mlátenie, takže cepy ako pracovný nástroj tu len dožívajú. To znamená, že v tunajších obciach sa zachovali cepy z obdobia, ktoré reprezentuje ich vývojovú kulmináciu (t. j. dvojohlávkové cepy), ale aj opravované starsie cepy, resp. improvizované náradie, ktoré by niekedy mohlo pripomínať aj recentný materiál. V takýchto prípadoch je však zväčša evidentné, že ide o improvizáciu, lebo jednotlivé časti cepov (hlavne ohlávky) sa často nahradzajú netradičným materiálom, slovom tým, čo bolo poruke.

Akýmsi kritériom technickej dokonalosti cepov je ohlávka. Vyvrcholením jej vývoja je otáčavá ohlávka, „ktorá odstránila dva veľké vývojové nedostatky starších cepov — upevňovanie húžvy priamo na rúčku a otácanie rúčky v rukách“.⁸ Úpadok cepov na Záhorí v období 19. a zač. 20. stor. najlepšie dokumentuje práve to, že cepy pochádzajúce z tohto obdobia nemajú otáčavú ohlávku. Ohlávka je nahradená pevnou, urobenou z kože, ale často aj zo železa. Tento fakt bol iste podmienený nedostatkom vhodného materiálu na výrobu ohlávok v období po oboch svetových vojnách.⁹

Vráfme sa však k spomínaným variantom cepov. Z nich sme na Záhorí najviac zaznamenali dvojohlávkové cepy so zákovkou na cepíku a cepy bez zákovky, ktoré sa vyskytujú ako jednoohlávkové s neotočnou ohlávkou na rúčke alebo aj

ako dvojohlávkové. Podľa miestnych informátorov starším variantom sú cepy so zákovkou, ktoré vystriedali v oblasti Záhoria tzv. *bunkoše* (Bilkove Humence, Myjava) a *valiňakmi* (Závod, Myjava). Presné obdobie používania týchto cepov je veľmi ľažko určiť a nie je pre celú oblasť rovnaké. Napr. na Myjave ide približne o posledné desaťročie 19. a zač. 20. stor., kým v južnejšie položených obciach Záhoria sa informátori zhodli na období od roku 1920 do roku 1930, ba niekde až po druhej svetovej vojne. Podľa údajov z Myjavy a jej okolia mali najstaršie cepy so zákovkou cepík skoro taký dlhý ako rúčku. Skrátil sa len okolo roku 1900.¹⁰ No i dnes je cepík na tomto variante zachovaných cepov dlhší ako na bunkošoch, ktoré ich vystriedali. Dnes už dosť ľažko možno zistíť príčiny vystriedania cepov so zákovkou bunkošmi. Podľa interpretácie miestnych informátorov by sa dalo usúdiť, že predovšetkým išlo o zjednodušenú výrobu bunkoša pre nedostatok zákoviek, ale aj kože v uvedenom období. Nemálo mohli tejto výmene pomôcť aj sezónne zamestnania, ktoré boli pre celú oblasť, ale hlavne jej severnú časť, veľmi typické. V Urbancová uvádzá prípad, keď gazdovia z Radošinej necheli najať mlátecov z Myjavy a Hrachovišta, lebo mali cepy so zákovkou. Podľa ich názoru boli tieto cepy tenké, búchali len zákovkami a práca nebola taká dôkladná. Odvtedy vraj začali sezónni robotníci nosiť cepy bez zákovky.¹¹ Podobné názory na cepy so zákovkou sme zistili aj v južnejšie položených obciach Záhoria. Zákovka lámala obilie a „mlynári nadávali, že im vezú špinu“. „Cepy bez zákoviek lepšie vymlátia, lebo ich cepík udiera väčšou plochou.“ Okrem toho robila zákovka na „mlatovní“ jamky, a tak sa do zrna dostávala aj hlina. Dôležitým faktorom pri zámeni uvedených variantov cepov bolo aj to, že cepy so zákovkou „veľmi odražali klásky“, čo sa považovalo za nevýhodu pri výrobe *dochov* z ražnej slamy, ktoré slúžili jednak vo vlastnom hospodárstve, ale aj ako výhodný obchodný artikel v Rakúsku. Keďže cepy slúžili v tomto období okrem mlátenia strukovín len na mlátenie obilia určeného na výrobu *dochov*, je logické, že rolníci si vyberali výhodnejší nástroj pre túto prácu.

časti cepov na ostatnom území Slovenska. URBANCOVÁ, V.: c. p., s. 291 n.

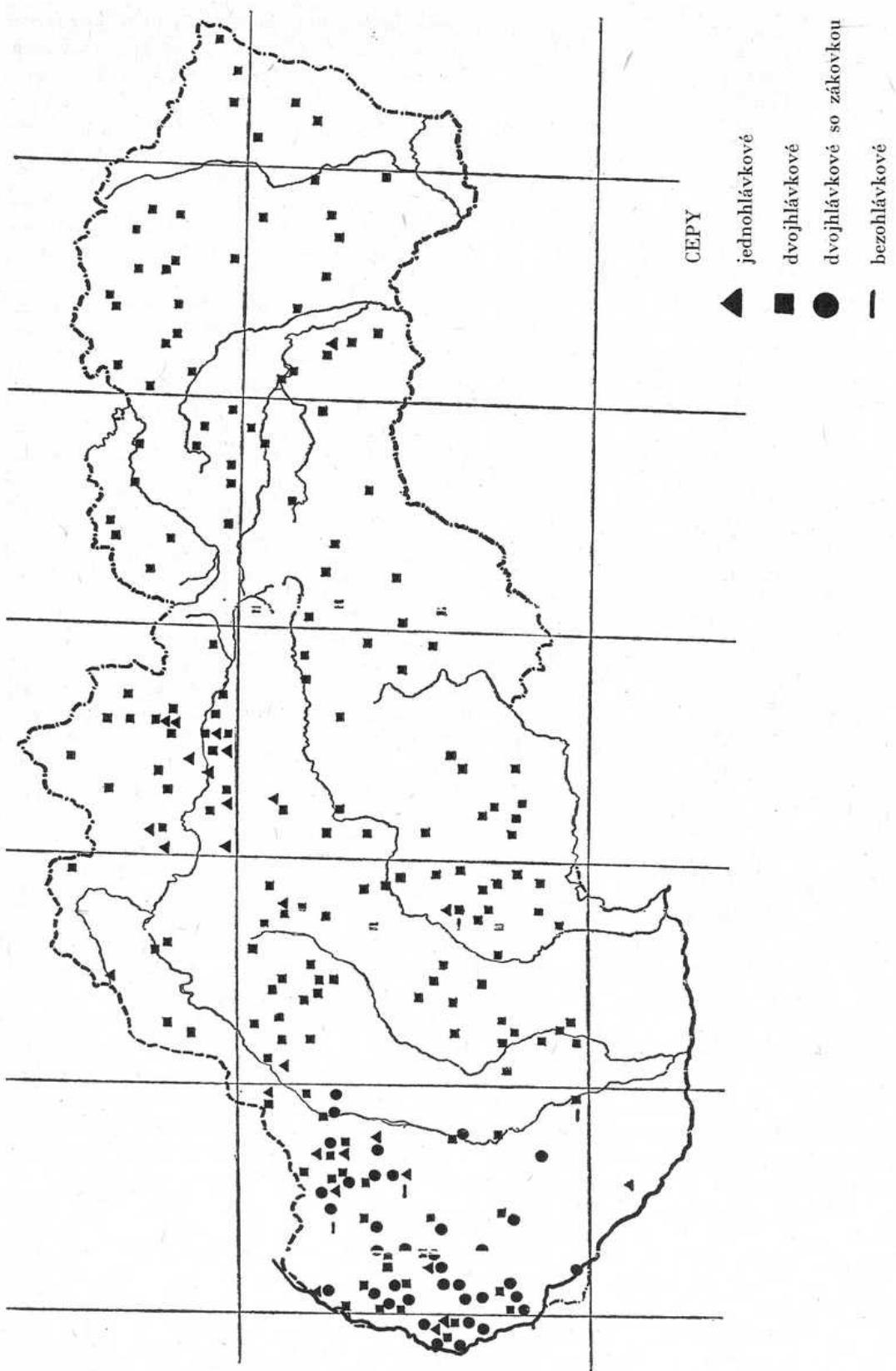
⁷ Členenie som prevzal od J. HYČKU: c. p., s. 36–37.

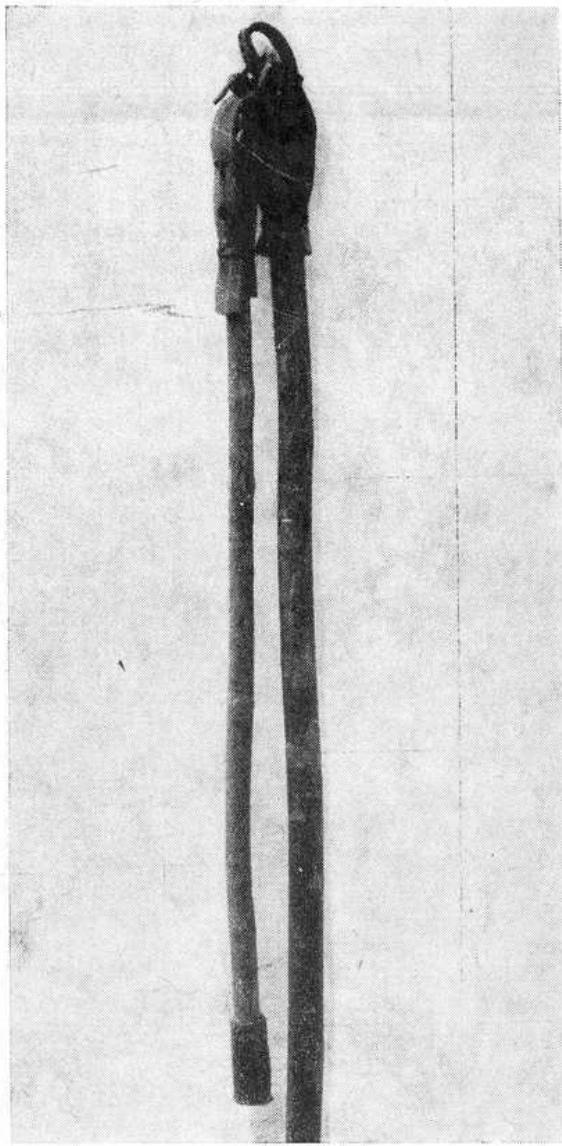
⁸ Tamtiež.

⁹ URBANCOVÁ, V.: c. p., s. 294.

¹⁰ Tamtiež.

¹¹ Tamtiež.

1. Cepy so zákovkou (Jablonové)

Cepy si vyrábali roľníci sami. Ohlávky najradšej robili zo surovej bravčovej kože. V jednom prípade informátor na Záhorí preferoval psiu kožu. V čase, keď nebola poruke vhodná bravčová koža, používali sa rozličné náhražky (hovädzia koža, teľacia koža a pod.), ale aj kovové ohlávky, ktoré vyrábali miestni kováči. Pri ohlávke je dôležitý spôsob upevnenia na rúčke a cepíku, ako aj ich spojenie húžvou. Pri otáčavých ohlávkach najrozšírenejším spôsobom je uchytenie v dvoch, niekedy aj v troch priečne vyrezaných žliabkoch na konci rúčky. Ohlávka sa pripoji k rúčke ko-

ženými remencami, ktoré sa museli primerane pritiahnúť, aby sa ohlávka mohla točiť.¹² Pri najnovších nástrojoch sa ohlávky k cepíku aj pritívali. (Pozri fotografiu cepov z Kuklova.) Drevené ohlávky, ktoré sa vyskytujú na strednom a severnom Slovensku, nie sú na Záhorí známe.

Húžva spájajúca ohlávku cepíka a rúčku bola tiež z remeňa, najčastejšie z toho istého materiálu ako ohlávka. Záviselo od kvality použitého remeňa či sa prevliekol ohlávkami dva alebo aj viackrát.

Veľký význam mal výber materiálu na výrobu cepíka, ktorý bol pri mlátení, hlavne v jeho druhej fáze, keď už boli snopy rozviazané, vystavený prudkým úderom. Preto sa vyrábali z „húževnatého dreva“, najčastejšie z drieňa. Okrem drieňa na výrobu cepíka sa mohol použiť aj hrab. Na tieto cepíky sa dávala ešte železná zákovka, ktorú si roľníci kupovali „od Cigána“ alebo u miestnych kováčov. Zákovka bola jedinou súčasťou cepov, ktorú kupovali.

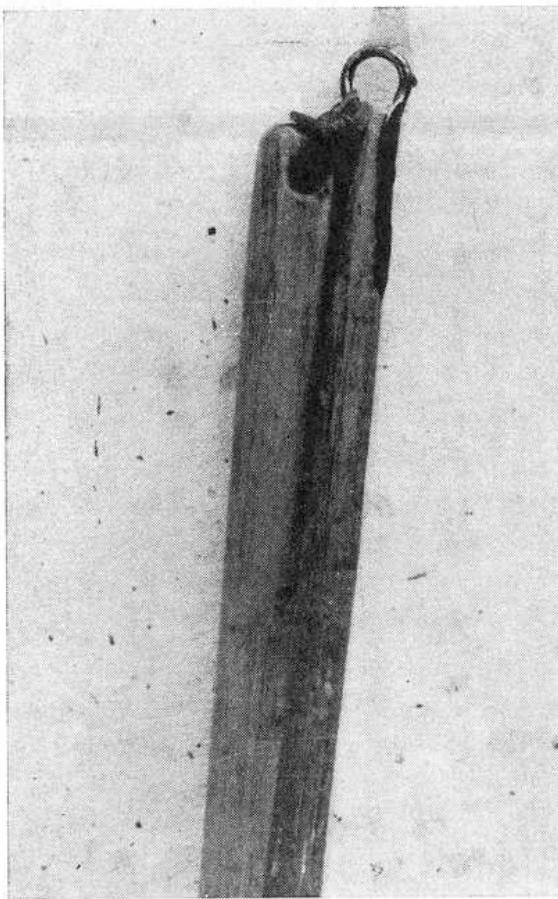
Poslednou časťou cepov je rúčka, ktorú na celom Slovensku najradšej robili z liesky, lebo tá umožňovala vyrobiť hladkú, ľahkú a pritom doстатčne pevnú rúčku. Hrubá rúčka (na Záhorí okolo 2,5 cm) určovala váhu cepíka. Okrem liesky sa v tejto oblasti používali na ich výrobu aj iné druhy ľahkého dreva, napr. smrek alebo lipa.

Ako ukazuje kartogram, na väčšine územia Slovenska sa používali dvojohlávkové cepy, ktoré dosiahli svoj vývojový vrchol a v tejto forme sa aj zachovali. Ako vidieť, západné Slovensko má, okrem uvedeného variantu, aj častý výskyt jednoohlávkových cepov, ktoré však nemožno, ako sme už naznačili, považovať za recentný materiál, ale za akýsi úpadok tohto náradia po zavedení strojových mláťačiek, ktoré práve tu najskôr prenikali do procesu mlatobných prác.

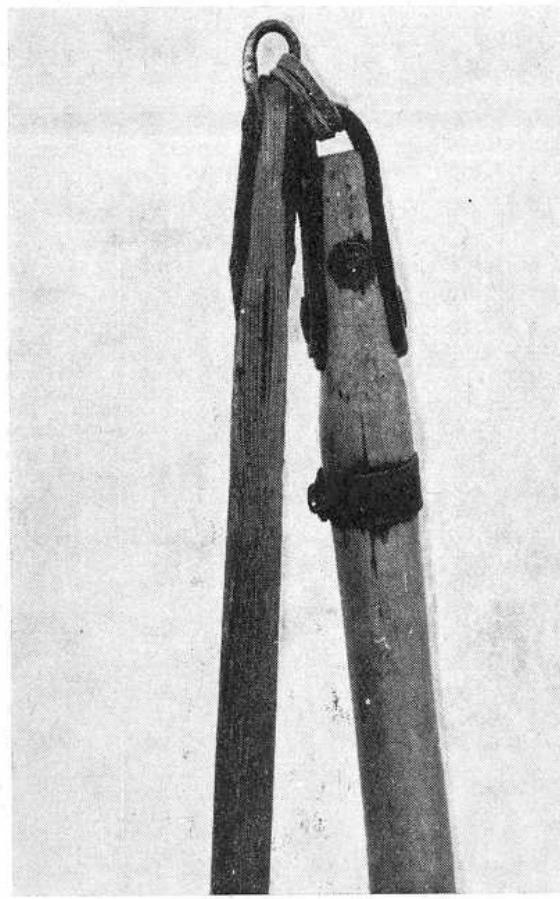
Výrazné je však vyčlenenie západného Slovenska variantom dvojohlávkových cepov so zákovkou, ktoré sa na ostatnom území Slovenska nevyskytovali. Tento variant cepov sa objavil aj na Morave.¹³ Situácia na Morave bola podobná situácii na Záhorí. Aj tu boli prevládajúcim variantom dvojohlávkové cepy s otočnou ohlávkou,

¹² HYČKO, J.: c. d., s. 37–38.

¹³ JANČÁŘ, J.: Tradiční formy zemědělského hospodáření na jihovýchodní Moravě v 18. a 19. století. (Dalej cit.: Tradiční formy.) Rkp. kandidátskej práce. Slovácke múzeum, Uherské Hradiště, s. 66.

2. Jednoohlávkové cepy so železnou ohlávkou (Kostolište)

3. Dvojohlávkové cepy so železnou ohlávkou na rúcke (Kuklov)

ale vyskytovali sa aj jednoohlávkové cepy, dokonca aj bezohlávkové.¹⁴ Oproti materiálu zo Záhoria má Morava jednu zvlášenosť, ktorú sme v skúmaných obciach Záhoria nenašli. Na Morave používali dva druhy cepov, tzv. *oklepinový*, ktorý bol ľahší a slúžil na predmlacovanie, a tzv. *sázkový*, ktorý sa používal na mlátenie „na čisto“.¹⁵

Obdobou slovenských a moravských cepov sú aj cepy maďarské. Etnografická literatúra dokladá z územia Maďarska tri druhy cepov:

1. jednoohlávkový s dierkou na cepíku,
2. dvojohlávkové,
3. bezohlávkové so špeciálne upravenou húžvou, ktorá je stiahnutá medziprstencom.¹⁶

Tretí typ cepov nie je na Slovensku zistený a je rozšírený na juh a juhozápad od Balatonu.¹⁷ Je zaujímavé, že medzi maďarskými cepami nachádzame aj dvojohlávkové so zákovkou, ktoré boli na Slovensku známe len v jeho západnej

časti. Tento variant sa používal v západnej časti Podunajskej nížiny, teda na susednom území.¹⁸ L. Kovács tvrdí, že tamojší roľníci ho používali len vtedy, keď nemali záujem o slamu, lebo zákovka ju priveľmi lámala.¹⁹ Výroba cepov, ako aj ďalšie technické detaily sú podobné ako na Slovensku. Rozdiel bol len pri niektorých variantoch v tvare cepíka, ktorý býval na maďarských cepoch hranatejší, niekedy dokonca štvorhranný.²⁰

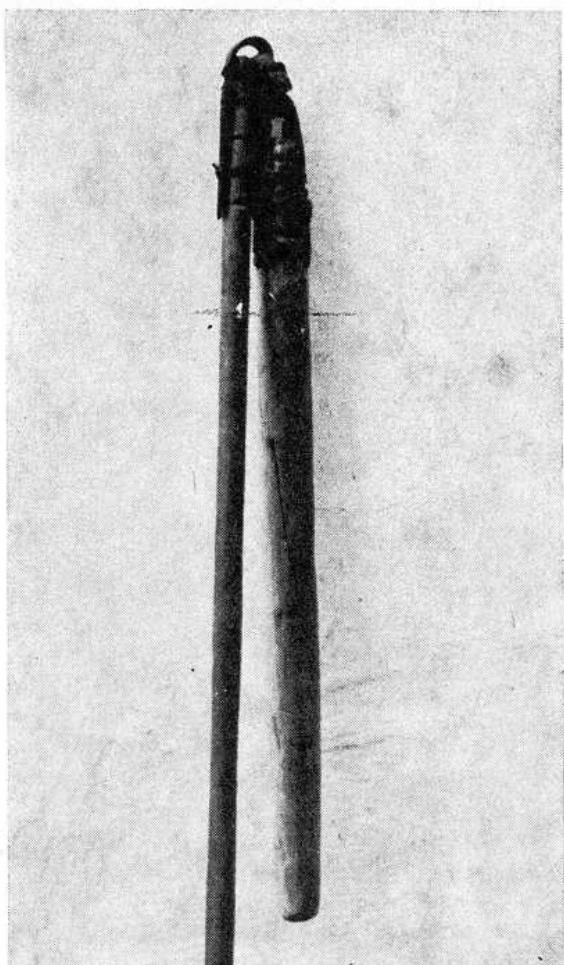
Cepy patria medzi najstaršie poľnohospodárske nástroje na širšom slovanskom teritóriu. K. Moszyński uvádza dva typy:

1. kyjovité, t. j. jednodielne cepy,
2. cepy dvojdielne.²¹

Kým prvý typ je charakteristický pre Veľkorusov a balkánskych Slovanov, pre západných Slovanov sú typické dvojdielne cepy.²² Takéto nástroje dokladá K. Moszyński aj z Maďarska.²³ V tejto súvislosti je zaujímavá práca B. Komorapayho, ktorý poukazuje na silný vplyv

4. Jednoohlávkové cepy s koženou ohlávkou
(Jablonové)

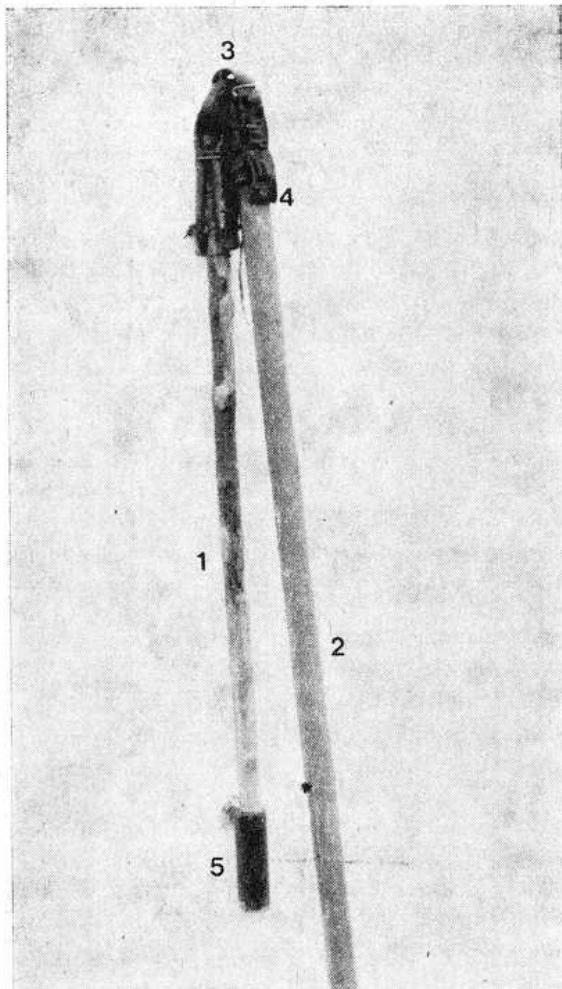
5. Dvojohlávkové cepy (Gajary)

Slovanov na maďarské etnikum v 11. a 12. stor., keď Maďari prevzali veľa poľnohospodárskych pracovných nástrojov od slovenského obyvateľstva zo severu a východu. B. Korompay sa nazdáva, že aj cepy sú nástrojom slovanským, ktorý v 11. stor. prevzali Maďari aj s pomenovaním.²⁴

Podľa známeho švédskeho etnografa D. T r o t z i g u, pochádzajú cepy už z 3.–5. stor. zo severnej Galie, kde sa stretli kultúry keltská, germánska a rímska.²⁵ Existenciu tohto nástroja u starých Slovanov máme doloženú z 12. stor. (*Slово o pluku Igorovom*).²⁶ L. N i e d e r l e sa však nazdáva, že slovanské obyvateľstvo poznalo tento nástroj už skôr (10. a 11. stor.), a to už v jeho dvojdielnej podobe, ktorú prevzalo spolu s Germánmi z rímskych vzorov.²⁷ Ikonografický materiál dokladá existenciu cepov a techniku mlá-

tenia obilia cepami aj z ďalšieho obdobia – 13. a 14. stor.²⁸ Technika práce cepami sa nezmenila ani v období vrcholného feudalizmu. P. H o r v á t h ju na Slovensku dokladá zo 16. a 18. stor.²⁹

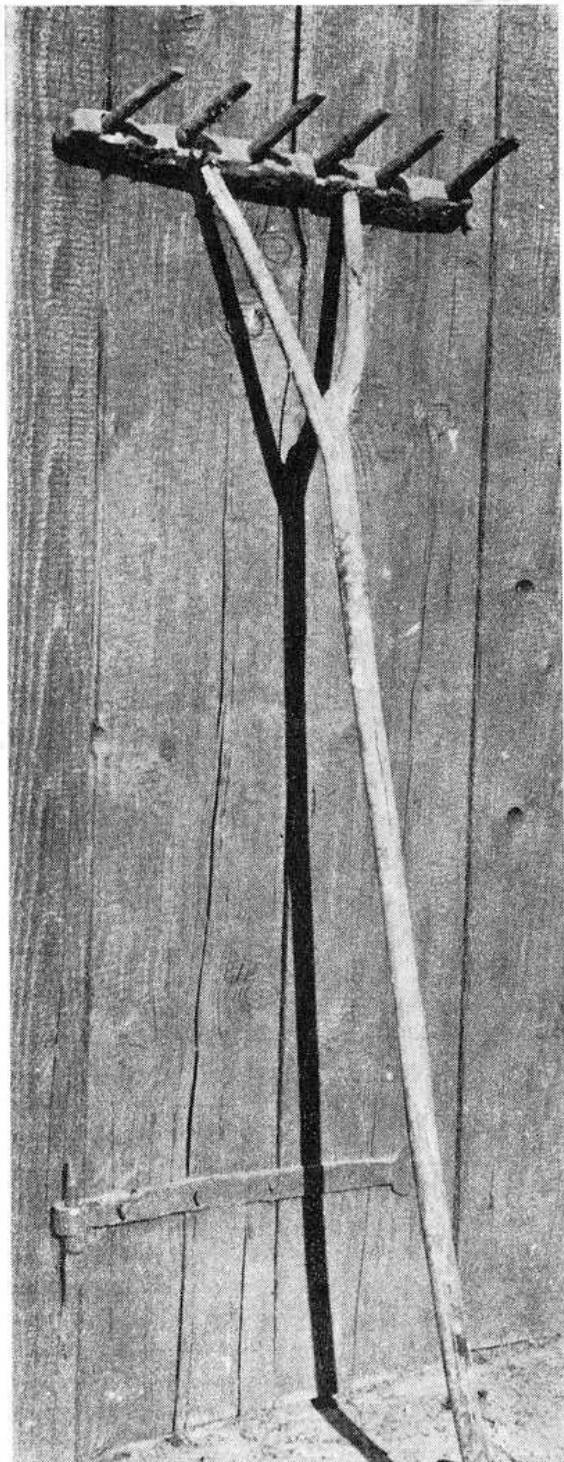
Počas svojej existencie, t. j. od 10. stor. do konca 19. až začiatku 20. stor., prešli cepy vlastným technickým vývojom, ktorého stupeň určuje práve forma spojenia cepíka s rúčkou. Podľa D. T r o t z i g a sú bezohlávkové cepy najstarším vývojovým stupňom,³⁰ z ktorých sa rozvinuli ďalšie, až po kulminačný variant dvojohlávkové cepy s otočnou ohlávkou. Nazdávame sa, že práve preto nemôžeme interpretovať bezohlávkové cepy pochádzajúce zo Záhorie z konca 19. a zač. 20. stor. ako „relikty“³¹ ale ako istú formu technickej improvizácie v čase, keď cepy ako pracovný ná-

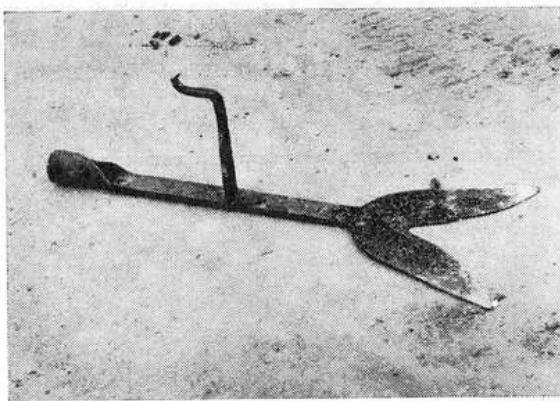
6. Cepy so zákovkou (Borinka)

stroj boli vytlačené z procesu mlatobných prác mláťačkami a ostávajú len ako pomocné náradie.

Dalším pracovným náradím, ktoré sa používalo pri mlátení obilia, boli humenné hrabale, ktoré na Záhorí nazývali mlatecké alebo úhrabkové. Používali sa na vyhrabávanie slamy z vymláteného obilia. Tejto práci zodpovedala aj ich konštrukcia; predovšetkým dlhé a riedke zuby, ktoré bývali obyčajne trochu zahnuté. Humenné hrabale sa obyčajne používali na odhrávanie úhrabkov pri mlátení mláťačkou a na odhrávanie pliev pri viatí obilia vejäčkou, či rajtárom. Technika osadzovania Zubov do valčeka je podobná ako pri senných hrabliach. Rozdiel je len v ich hrúbke a počte. Mlatecké hrabale majú zuby podstatne masívnejšie a je ich obyčajne šesť. Toto pracovné náradie sa začalo začiatkom násloho storočia z in-

7. Humenné hrabale (Gajary)

8. Nôž na rezanie slamy z kozla (Lozorno)

ventára roľníkov na Záhorí pomaly vytrácať. Tento fakt iste súvisí s prechodom na strojové mlátenie, pri ktorom stráca svoj význam. Pri mlátení menšieho množstva obilia cepami, nahradzali humenné hrable sennými. Humenné hrable, tak ako aj ostatné druhy hrabli, vyrábali skoro pre celé Záhorie náutristi zo Sološnice.

Humennú metlu — zháňačku, ako tretí nástroj pri mlátení obilia cepami, sa nám už počas výskumu na Záhorí nepodarilo nájsť. Vôlakedy však bola používaným náradím, na ktoré si informátori ešte pamätali. „Od obyčajných metiel sa lišila tvarom, vejárovitým usporiadaním prútov a dlhšou samostatnou rúčkou.“³² Význam humennej metly v procese mlatobných prác výrazne klesol po zavedení strojového mlátenia a čistenia obilia. Keďže nešlo o drahšie náradie, humenná metla rýchlo mizla z hospodárstiev roľníkov na Záhorí.

2. ORGANIZÁCIA MLATOBNÝCH PRÁC

Dôležitou súčasťou mlatobných prác bola stodola. O jej vývoji, typoch a konštrukcií na

Záhorí sa nebudem zmeňovať, lebo tejto problematike venoval dostatočnú pozornosť Š. Mruškovič.³³ Zaujímať nás budú len tie jej časti, ktoré bezprostredne súviseli s procesom mlatobných prác. Charakteristický a najbežnejší typ stodoly na Záhorí mal pôdorys rozdelený na tri pozdĺžne časti: *mlatoveň* (stredná časť), ktorá mala po bokoch *úrebrá*; v severnejšie položených obciach ich nazývali aj *švrte* (Malé Leváre, Gajary, Pernek), v Moravskom Jáne *polá*. *Úrebrá* tvoria bočné skladovacie priestory, ktoré sú od mlatovne oddelené nízkou drevenou priečkou — *bokmi*, ktorá je asi 90 cm vysoká. Z nášho hľadiska bola najdôležitejšou časťou stodoly *mlatovňa*, ktorá bola v najstarších stodolách hlinená. Pred *znáškami* sa vyčistila a *uličila* riedkou rozmesenou hlinou. Pri stavbe novej stodoly sa priestor určený na mlatoveň skopal asi do hlbky kolien a potom sa nabíjal hlinou zmiešanou s vodou a plevami. Najlepšie boli jačmenné plevy. Niektorí hlinu polievali aj hovädzou krvou, aby lepšie tvrdla. Takto urobenú zmes nechali rozšliapať dobytku, ale často to robili aj ľudia bosými nohami. Po dokladnom rozmišaní urovnali hlinu tzv. *tukáčmi*, tükmi po celom priestore mlatovne. Potom nechali novú mlatoveň schnúť, pričom dbali na to, aby hlinu neschla príliš rýchlo, lebo by praskala. Pomalé schnutie docielili tak, že mlatoveň pozakrývali úhrabkami. Sušenie trvalo dlho, preto sa tieto práce robili na jar, aby do žatvy bola mlatoveň už pevná. Hoci hlinu mlatovne dosiahla veľkú tvrdosť, predsa sa pod údermi cepov a kolies vozov „vydrala“. Ženskou pracou, v príprave na žatvu, bolo aj *uličiť* poškodenú mlatoveň a *úrebrá*, aby ani zrnko obilia nevyšlo nazmar.

V niektorých novších stodolách, hlavne u bohatších gazdov, možno nájsť mlatovne s *fošňami*, neskôr aj cementové. Stodolu nemal každý, a preto chudobnejší roľníci mlátili von *na placi*. Place

¹⁴ JANČÁŘ, J.: c. rkp., s. 68. Pozri tiež JANČÁŘ, J.: Zaměstnání a obživa. In: Horňácko. Brno 1966, s. 51–52.

¹⁵ JANČÁŘ, J.: Tradiční formy, s. 66. Pozri aj FROLEC, V.: Zánik některých starších forem zemědělské práce a náradí na Hodonínsku. Slovácko, 3, 1961, s. 82.

¹⁶ KOVÁCS, L.: Die ungarischen Dreschflegel und Dreschmethoden. Acta Etnogr., 1, 1950, s. 42. Pozri tabuľku na s. 51.

¹⁷ KOVÁCS, L.: c. p., s. 58.

¹⁸ Tamtiež.

¹⁹ Tamtiež.

²⁰ Tamtiež.

²¹ MOSZYŃSKI, K.: Kultura ludowa Słowian II. Kraków 1929, s. 202.

²² Tamtiež.

²³ Tamtiež.

²⁴ KOROMPAY, B.: Vorgeschichtliches zum ungarischen csép „Dreschflegel“. Acta Etnogr., 1, 1950, s. 39.

²⁵ Prevzal som od B. GUNDU: Poznámky k štúdiu cepov a obilných truhiel u Slovákov. Slov. Národop., 4, 1956, s. 159.

boli spoločné a spoločne ich aj upravovali, t. j. vyškrabali trávu a hlinu dobre utlklí. Aby zrno pri mlátení neodskakovalo, obložili plac snopmi vymlátenej slamy. Takto sa upravovalo aj miesto na mlátenie vo vlastnom dvore, resp. priamo na poli.

Vo väčšine obcí Záhoria sa proces mlátenia delil na dva samostatné pracovné postupy. V prvej fáze sa obilia *oklepalo* (Kuklov, Studienka, Plavecký Mikuláš, Gajary, Bilkove Humence, Sološnica, Záhorská Ves, Kuchyňa) *ogulovalo* (Jablonové, Mariánka, Borinka, Plavecký Štvrtok, Pernek, Lozorno), *obokovalo* (Jakubov, Kostolište), *ovršilo* (Mariánka), *očelilo* (Dúbravka), *vyčerilo* (Devínska Nová Ves), *otúkalo* (Vysoká pri Morave). Druhá fáza sa nazývala *muaceni* (Brodské), *rozmlacování* (Lozorno, Pernek, Borinka), *vymlácaní* (Sološnica), *domláčaní* (Jakubov). Pre prvú fázu budeme používať termín *predmlacovať* a *mlátiť* pre druhú fázu mlatobného postupu.

Medzi uvedenými fázami ide o jeden všeobecne platný rozdiel: pri mlátení sa snopy rozviažu a tak rozložia po mlatovni, kým pri predmlacovaní sa pracuje so zaviazanými snopmi.³⁴ Len v Bilkových Humenciach sme sa stretli, že pri predmlacovaní sa snop rozdelil na tri oklepance, aby sa lepšie vymlátil hned v prvej fáze. Tako postupovali len v tom prípade, že po predmlacovaní nasledovalo hned aj mlátenie. Dôvodov na predmlacovanie obilia bolo niekoľko — v tejto fáze mlátenia vypadlo najlepšie zrno, ktoré sa obyčajne používalo na osivo. Dôležitým faktorom bolo aj to, že predmlacovaním sa zabránilo strátam pri ďalšej manipulácii so snopmi. Ako uvádzajú informátori, na sezónnych práciach v Rakúsku sa nepredmlacovalo, ale rovno mlátili „načisto“. S takoto praxou sme sa stretli aj v Malých Levároch. Tažko však povedať, či ide o vplyv z Rakúska, alebo je to len dôsledok prechodu mlátenia cepami na pomocnú techniku, ktorá sa využívala len na menšej časti získanej úrody.

9. Mlátenie na dvore (Jablonové)

10. Obracanie snopov pomocou rúčky cepov (Jablonové)

²⁶ NIEDERLE, L.: Život starých Slovanov. Praha 1911, s. 107.

²⁷ NIEDERLE, L.: c. d., s. 108.

²⁸ Tamtiež.

²⁹ HORVÁTH, P.: K dejinám pestovania obilních na Slovensku v 16.–18. storočí. Agrikultúra, 1, 1962, s. 34.

³⁰ GUNDA, B.: c. p., s. 159.

³¹ GUNDA, B.: c. p., s. 157.

³² HYČKO, J.: c. d., s. 42.

³³ MRUŠKOVIČ, Š.: Záhorie — vývoj ľudového

staviteľstva a bývania. Rkp. kandidátskej práce. NÚ SAV, Bratislava 1966.

³⁴ URBANCOVÁ, V.: c. p., s. 289.

³⁵ CHOTEK, K.: Staré způsoby práce v česko-slovenském zemědělství. Žatva srpm. Čs. Etnogr., 7, 1959, s. 289.

³⁶ KUNZ, L.: Staré zemědělství na Valašsku. Materiálové příspěvky z Nového Hrozenkova. Valašsko, 5, 1956, s. 13.

³⁷ KOVÁCS, L.: c. d., s. 71–73.

³⁸ CHOTEK, K.: c. p., s. 289.

11. Mlátenie na dvore (Kostolište)

S podobnou informáciou sme sa stretli aj v Plaveckom Štvrtku, kde sice techniku predmlátenia poznali, ale informátor ju používal len vtedy, že už nemal obilia zo starej úrody.

Predmlacovanie sa robilo pomocou cepov, a to troma spôsobmi:

1. obilné snopy sa poukladali v jednom alebo dvoch radoch (klasmi k sebe) po mlatovni a obili sa zo štyroch strán;

2. *oklepoval* sa len jeden snop, ktorý jedna alebo dve osoby obijali cepami, kým ďalšia osoba ho za *rífoví* obracala a vytriasala;

3. tretí spôsob sa používal len pri jačmeni. Zaviazané snopy sa postavili tak, že navzájom sa opierali a potom sa vidlami *oklepali*.

Predmlacovanie obilia bolo na Záhorí súčasťou mlátenia obilia ceapmi. Tak ako zaniká mlátenie, resp. stáva sa pomocou technikou popri strojových mláfačkách, stráca aj predmlácanie svoj význam v procese mlatobných prác a ľudia sa k nemu vracajú len v núdzových situáciach (nedostatok vymláteného obilia ap.), pričom sa cepy často nahradzajú improvizovaným nástrojom,

napr. vidlami, palicou, alebo snop obili priamo o hranu kameňa, či stenu. Etnografická literatúra dokladá aj ďalšie pracovné nástroje a techniky predmlacovania. Napr. K. Chotek uvádza z oblasti Papradna okrem palice aj piest na pranie.³⁵ L. Kunz opisuje predmlacovanie, tzv. *šastání*, na Valašsku tak, že snop udierali o dosku, prípadne používali aj špeciálne pripravenú kozu.³⁶ Predmlacovanie palicou bolo na Moravskom Slovensku pravdepodobne bežné, lebo tieto palice tu majú svoje pomenovanie — *oklepuvki*. Technika predmlacovania obilia bola známa na celom Slovensku, ale ako vidieť, aj na Morave a v Čechách.

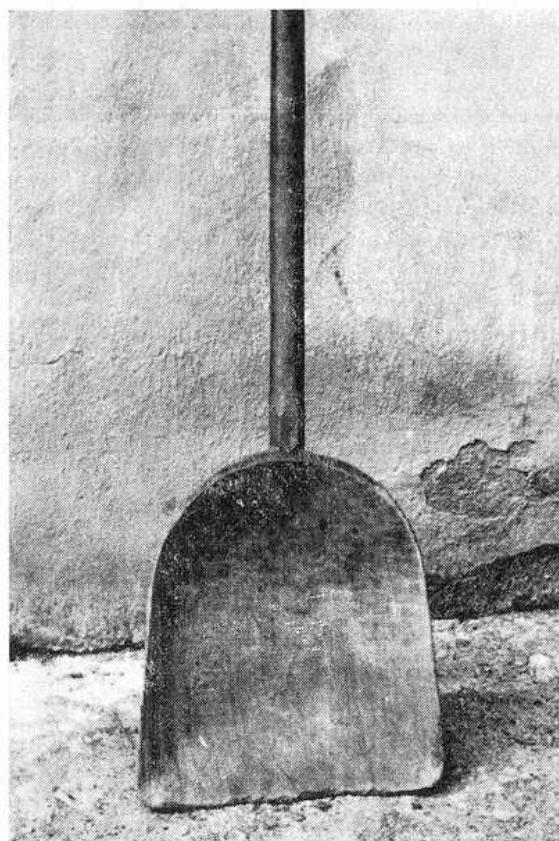
Veľmi bohaté na vedľajšie mlatobné techniky je maďarské územie, kde okrem najrozšírenejšieho spôsobu — vymiacovania dobytkom, existovalo aj mlátenie cepami, ale aj iné spôsoby a im zodpovedajúce náradie. Napr. staršie ženy používali na mlátenie obilia, strukovín, ale aj slnečnice piest na pranie. Často sa používala aj v tupom uhle zohnutá palica, ale aj špeciálne upravené kladky, dosky, stoly a pod.³⁷ Tieto techniky a náradia používali hlavne chudobní roľníci v tých oblastiach, kde bol hlavnou mlatobnou technikou vyšlapávanie obilia dobytkom.

Ako sme už uviedli v prvej časti tejto kapitoly, na Morave existovali tzv. *oklepinové* cepy, ktoré boli ľahšie a slúžili práve na predmlacovanie obilia. Zo Slovenska máme podobný údaj od K. Chotka, ktorý na východnom Slovensku našiel neobvyčajne ľahké cepy a predpokladá, že sa používali práve na tento účel.³⁸ Z dostupného trojrozmerného materiálu, ktorý sa zachoval na Záhorí, dnes ľahko zistí, či rozličná forma cepov mala význam pri jednotlivých fázach mlátenia, resp. pri mlátení rozličných druhov obilia.

Po predmlátení sa snopy obilia uložili do *úrebier*, kde čakali na mlátenie. Aj ukladanie snopov do úrebier malo svoj spôsob. Prvý rad snopov sa postavil stojäčky k bočnej stene stodoly. Ďalšie rady sa ukladali ležiačky, a to tak, že klasy sa položili vždy na rífovie predchádzajúceho radu. Prvá vrstva sa kládla rífovím smerom k mlatovni, ďalšia opačne — „tak sa to pekne viazalo“. V prípade, že obilia bolo viac, ako ho mohli dať do úrebier, stavali z nevymlátených snopov *kozel*. Ukladanie nevymlátených snopov do úrebier a odkladanie mlátenia, nebolo na Záhorí pravidlom, lebo mnohí roľníci začali mlátiť hned. Či urobili toto v závislosti od množstva obilia, ktoré mali, alebo v závislosti od toho, či mali vlastné mlatobny. Ľahké úrebier boli využívané na mlatenie obilia, ktoré bolo vysoko hodnotené, ale vysoká hodnota obilia bola vysoká i v cene, čo viedlo k tomu, že ľudia mali ľahké úrebier, aby ich mohli ľahko niesť a naložiť do vozíkov.

Pri samom mlátení obilia nachádzame na území Slovenska, ale aj na Záhorí, rozdiely predovšetkým v spôsobe, akým boli snopy rozložené na mlatovni. Všeobecne pre celé naše územie možno povedať, že „snopy sa uložili do jedného alebo dvoch radov, klasmi k sebe. Ktorý z týchto dvoch spôsobov sa používal, to záviselo od toho, aký druh obilia sa mlátil (jačmeň v dvoch radoch, raž v jednom), od počtu mlatcov, ale aj od veľkosti stodoly“.³⁹ Zo susednej Moravy dokladá J. Jancář aj spôsob, s ktorým sme sa na Záhorí nestretli – rozloženie snopov okolo mlatovne, klasmi doprostred.⁴⁰ Mlátenie v kruhu poznali aj informátori na Záhorí z Maďarska, kam vraj tento spôsob mlátenia doniesli sezónni robotníci z Ukrajiny.⁴¹ Typológia týchto spôsobov by si zaslúžila samostatné a hlbšie štúdium, ku ktorému však bude potrebné ešte viac materiálu zo širšieho územia.

Rozprestreté snopy na mlatovni nazývali na Záhorí *posád* alebo *posadka*, ktorú mlateci prešli spravidla dvakrát. Potom sa obilie obracalo. Túto prácu urobili rukami, ale častejšie pomocou rúčky na cepoch. Po obrátení sa obilie prešlo cepami ešte dvakrát. Či je obilie dobre vymlátené, poznali na klasoch. V Studienke skúšali vymlátené obilie klobúkom, ktorým udreli do klasov. Ak nevypadlo ani jedno zrnko, pracovali mlateci dobré. Podľa D. Licharda sú najlepším kontrolórom mlatcov husi, ktorým treba hodit náruč vymlátenej slamy. „Ak je slama dobre vymlátená, budú ju preberať a zrná hľadať, ale ak nie, tak radostne gagocú a žerú.“⁴² Vymlátenú slamu ešte dobre povytriasali a odložili. Jačemennú a ovosenú dávali do úrebier, lebo ju používali spolu so senom na kŕmenie hospodárskych zvierat. Z răznej slamy robili *dochy*, *došky*, *dochovice*, *oklepy*. Boli to snopy z vymlátenej a nepolámanej răznej slamy, ktorá sa používala na robenie povriesel, zakrývanie striech, do slamníkov, vo vinohradoch ap. Ako sme už uviedli, boli výborným obchodným artiklom hlavne v Rakúsku. To bol jeden z hlavných dôvodov dlhého pretrvania mlátenia răzi cepami v tejto oblasti. Slamu určenú na skŕmenie ani veľmi nevytriasali, len ju uložili do úrebier. Z Kuklova a Závodu máme informácie, že takúto slamu viazali na tzv. *krížnicu*, t. j. snop, ktorý mal *klásioví* na oboch stranách, previazaný bol v strede. Takýto snop sa vraj lepšie nosil. Zvyšnú slamu, ak bola určená len na podstielanie, ukladali do *kozla*, ktorý stavali v blízkosti stodoly. Slamu k nemu nosili na vidlákach alebo na *rožni*. Bola to asi 25 cm dlhá drevená tyč, na ktorú sa natlačila slama. Naložený rožený

12. Vejačka (Studienka)

odnesol niektorý z chlapcov ku kozlu. Slama v kozle časom sadla, takže na odoberanie z nej sa používal špeciálny nôž alebo stará kosa.

Po vytrasení a odložení slamy ostalo na mlatovni zrno, ktoré sa valčekom *mlateckých hrabli* odhrnulo na jednu kopu. Po skončení mlátenia sa zo zrna vybrali zvyšky slamy a kláskov. Takto pripravené zrno sa potom ešte ďalej čistilo. Väčšina informátorov sa zhodla na tom, že prvú začali mlátiť răzi, ako hlavné chlebové obilie tejto oblasti. Okrem toho, že všetci sa ponáhľali odviesť obilie z novej úrody do mlyna, dôležité bolo aj to, že práve z răznej slamy sa robili dochy, ktoré ešte na jeseň mohli predávať v Rakúsku. Častý bol aj nedostatok osiva na jesennú sejbu, pri

³⁹ URBANCOVÁ, V.: c. p., s. 291.

⁴⁰ JANČÁŘ, J.: c. rkp., s. 114.

⁴¹ KOVÁCS, L.: c. d., s. 84.

⁴² LICHARD, D.: Husi sú kontrolóri mlatcov. Obzor, 5, 1867, s. 174.

ktoréj si potom museli vypomôcť obilím z novej úrody. Za ražou sa najčastejšie mlátil jačmeň a ovos, pretože jačmenná a ovosná slama sa používala ako krmivo pre hospodárske zvieratá. Nedostatok vhodného krmiva bol často príčinou zmeny poradia mlátenia jednotlivých druhov obilia. Pšenica sa na Záhorí pestovala málo a podľa názoru informátorov, je najlepšie mlátiť ju v zime, keď mrzne, lebo vtedy „najlepšie púšta“. Ako vidieť, poradie mlátenia jednotlivých druhov obilia závisel vždy od konkrétnej situácie, ktorá sa mohla meniť každý rok.

Mlátenie ceptami je namáhavá a pomerne zdĺhavá práca, ktorú vykonávali prevažne muži. Aj ženy mlátili na Záhorí, ale zväčša len na vlastnom hospodárstve, hlavne ak bolo obilie slabé a nemali možnosť, resp. nevyplatilo sa nájsť cudzích mlatecov. Mlátenie bola jedna z najčastejších možností „odrobili si“ dlh za prenajatý záprah ap. Ak nestacili väčším roľníkom ani tieto pracovné sily, najímali si „partiu mlatecov“, ktorá bola obyčajne priamo z obce. Z iných obcí, dokonca až z Oravy a Liptova, chodili mlatci len do bohatších dedín Záhoria, kde bolo viac veľkých gazdovstiev, napr. do Vysokej pri Morave, kde bolo vyše 30 gazdov nad 6 achtelev. Mlatci pracovali buď za naturálnu odmenu 7.–10. časť vymláteného obilia, buď za dve koruny denne. V Rakúsku sa za túto prácu platila 1 zlatka na deň. Po skončení mlátenia bol oldtomaš – pohostenie mlatecov, obyčajne borovičkou. Mlatci si potom našli v obci ďalšiu prácu. Mnohí takto mlátili až do neskorej zimy. Ako vyplýva z článkov D. Licharda, už v druhej polovici 19. stor. bolo na Záhorí bežnou praxou vyplácať mlatcov peniazmi. D. Lichard neodporúčal roľníkom tento spôsob mzdy, lebo mlatci nemali pri ňom záujem veľa namlátiť.⁴³ Pri tejto príležitosti dokonca uvádza tabuľku základných obilnín s pomermi vymláteného zrnka ku slame, aby si roľník mohol vytvoriť aspoň približnú predstavu o tom, kolko zrna mu majú mlatci odovzdať. V tom čase nebolo totiž zriedkavosťou, že sa

mlatci usilovali časť vymláteného obilia si prie svojí.⁴⁴

Mlátiť sa začali zaúčaf už 15-roční chlapci, ale vypracovali sa na dobrého mlateca trvalo dlho, lebo taký človek musel byť schopný pracovať od skorého rána do 22. hodiny večer, pričom rytmus spoločnej práce bol často strhujúci. Rytmickej zohranosť partie mlatecov bola veľmi dôležitá. Aby rytmus vošiel každému do krvi, pomáhali si, hlavne u menej skúsených mlatcov, rytmickými riekankami. Ak mlátil len jeden mlatec, rytmus bol jednoduchý: cap, cap, cap ...

dvaja: cap-cap, cap-cap ...

traja: do-čep-ca, do-čep-ca ...

štريا: do-če-pi-ce, do-če-pi-ce ...

Cepami sa na Slovensku všeobecne mlátilo ešte v 18. storočí. O mlátení dobytkom z tohto obdobia nie sú na Slovensku písomné správy.⁴⁵ Už vtedy existovali sezónne skupiny mlatecov, a ako ukazuje mapa L. Kovácsa, ich prud smeroval od severozápadu na juhovýchod.⁴⁶ Ešte v 19. stor. dostávali na maďarských veľkostatkoch ôsmu časť vymláteného obilia, kým na prelome 20. stor. to bola len dvanásťa časť. Výška odmeny však často závisela od úrody v tom-ktorom roku.⁴⁷

Nerovnomerný hospodársky vývoj výrazne ovplyvnil proces zanikania mlátenia obilia ceptami, ako jedinej a hlavnej pracovnej techniky. Je zaujímavé, že napriek podstatným zmenám v poľnohospodárskej výrobe 19. stor. ostali cepy ako hlavný mlatobný nástroj vlastne až do 80.–90. rokov minulého storočia. Mlatobné techniky a náradie zaostali v tomto období za úrovňou, napr. orného náradia, ktoré výrazne posunulo vývoj celého poľnohospodárstva. Ako ukazuje kartogram, prvé strojové mláfačky sa objavujú najskôr na juhozápadnom Slovensku, a to už pred rokom 1900.

Výrazná diferenciácia jednotlivých oblastí sa ukáže hlavne pri porovnaní so severným a severovýchodným Slovenskom, kde sa mlátenie strojmi stáva všeobecným až po vzniku prvej Československej republiky. Pri porovnaní časových údajov o zavádzaní strojových mláfačiek

⁴³ LICHARD, D.: Potreba prísneho mlátenia. Obzor, 18, 1880, s. 189. Z hospodárskych účtov pri mlatbe. Obzor, 14, 1876, s. 270. Pomer obilného zrna ku slame. Obzor, 8, 1870, s. 182.

⁴⁴ KUTNAR, F.: K problematice sifové a sklizňové techniky v době Bachova absolutizmu. Věd. práce Čs. zeměd. Mus., 3, 1967, s. 97. Autor po-

číta krádež obilia medzi faktory, ktoré ovplyvňovali výšku strát pri tomto spôsobe mlátenia.

⁴⁵ HORVÁTH, P.: Poddaný ľud na Slovensku v prvej pol. 18. storočia. Bratislava 1963, s. 90.

⁴⁶ KOVÁCS, L.: c. d., s. 90.

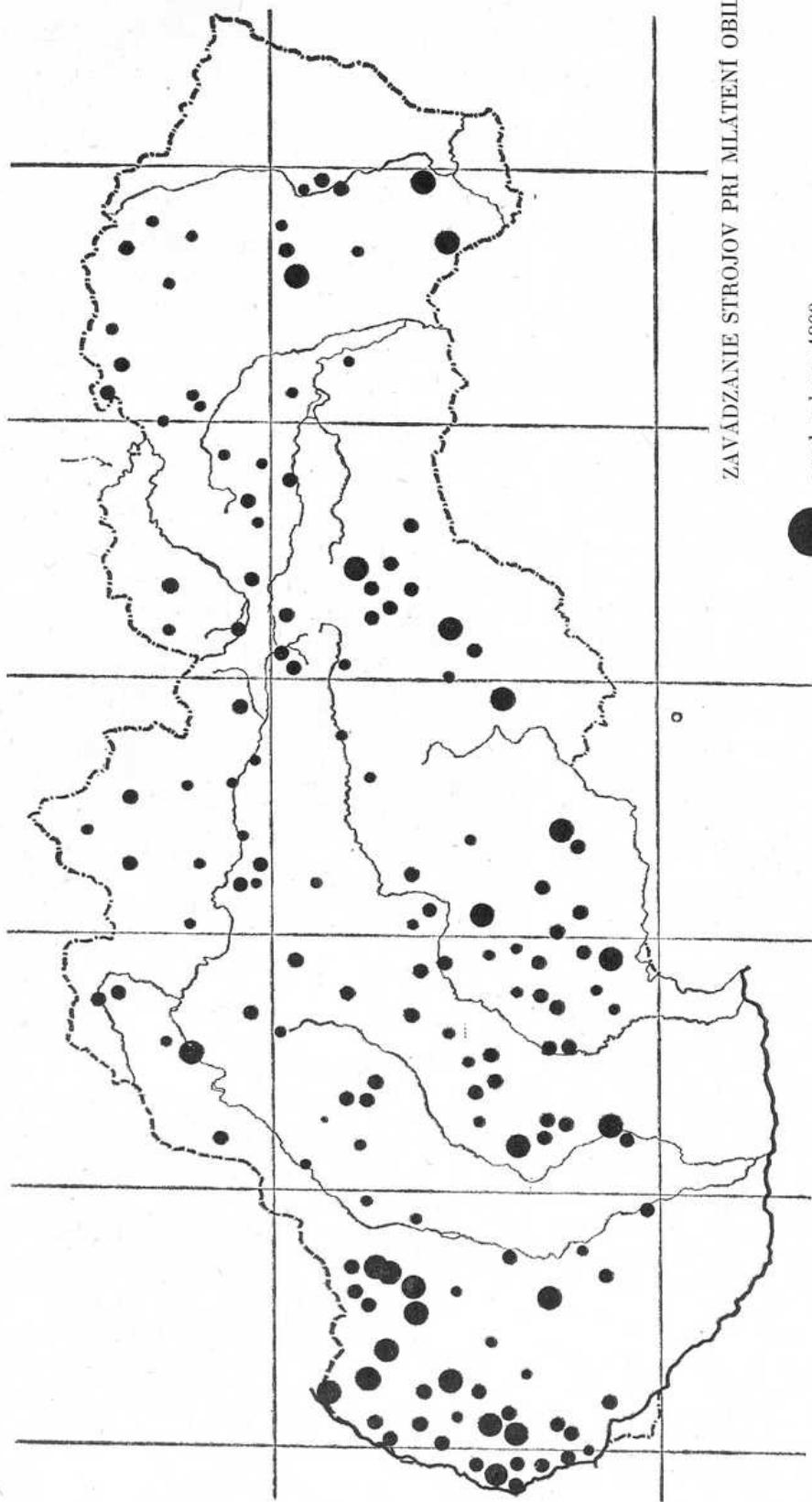
⁴⁷ BALASSA, I.: Földművelés a Hegyközben. Budapest 1964, s. 112–116.

ZAVADZANIE STROJOV PRI MILATEÑI OBILIA

pred rokom 1900

v roku 1900—1918

po roku 1918

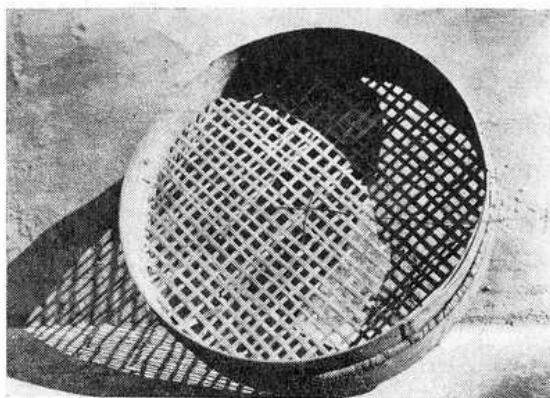
v jednotlivých oblastiach Slovenska by sme mohli dospieť ľahko k záveru, že mlátenie cepami zaklalo na Slovensku v období rokov 1890–1930, keď sa už aspoň ručné mlátačky rozšírili skoro všade. Vysunutie cepov na pomocné náradie neboli však proces taký jednoduchý a k jeho zavíšeniu bolo potrebné, aby prenikli aj ďalšie stroje, a to geple a nové mlátačky na rôzny pohon.

Proces prenikania strojových mlátačiek začal sa na Záhorí už v 70. rokoch 19. stor. D. Lichard v tom čase s radosťou konstatouje, „že v ostatnej dobe sa rozmáhajú mlatidlá po tuzemských gazdovstvách. Zámožnejší statkári kupujú si parou, alebo aspoň konskou silou hnané mlátačky, menší gazdovia ručné, aby si poľahčili prácu obfážného cepovania, ale hlavne, aby svoje obilné zásoby čím skôr vymlátili a očistené plodiny určené cieľu svojmu odovzdali mohli.“⁴⁸ Lichard bol veľkým propagátorm strojových mlátačiek. Vo svojich článkoch poukazuje, že vymláťa lepšie ako mlateci (až o 6–10 %) zrna viac ako pri epochach, dokonca pri tlačení je strata až 16 %.⁴⁹

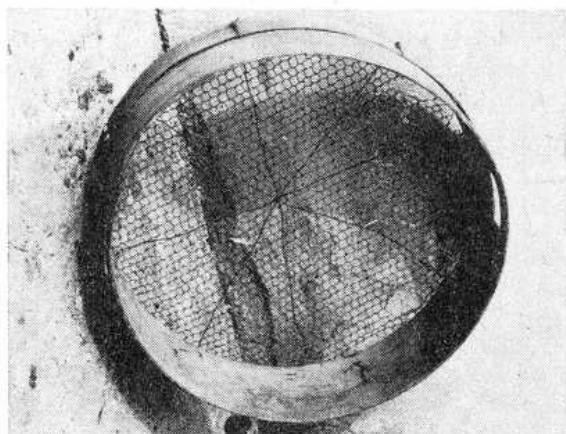
Mlátenie ručnou mlátačkou bola práca veľmi namáhavá a náročná na počet pracovných sil. Jej hlavnou výhodou bola rýchlosť. Napr. Lichard uvádza, že mlatec s cepami vymláti za deň 2–2,75 merice ozimín a 2,75–4 merice jarín, kým túto prácu možno pomocou ručnej mlátačky urobiť za hodinu.⁵⁰ Pri gepli je efektívnosť mlatby ešte výraznejšia — 900 až 1000 snopov ozimín a 1500–2000 snopov jarín za deň.⁵¹

Okrem malých výnimiek, tak na Záhorí, ako aj na ostatnom území Slovenska bola ručná mlátačka prvým strojom na mlátenie obilia, ktorý prenikol na slovenskú dedinu. Pre presnejsie porovnanie s nami sledovanou oblasťou, uvedieme aj obdobia, v ktorých tento stroj preniká do procesu mlatobných prác aj v iných oblastiach Slovenska. V Tekove, Honte a Gemeri je to približne okolo roku 1910; kým na Kysuciach až v období rokov 1910–1930, pričom dožívanie týchto strojov sa tu posunulo až do 50. rokov násloho storočia. Na Orave kulminuje prenikanie ručných mlátačiek okolo roku 1920. V Turci, kde boli bohatšie obce, je to obdobie rokov 1890–1910. Na Spiši a Šariši prenikajú ručné mlátačky v prvých desaťročiach 20. storočia. Samozrejme, že aj v rámci týchto oblastí boli časové diferenciácie spôsobené rozličnými faktormi.⁵²

Ako sme už spomenuli, práca ručnou mlátačkou bola namáhavá a vyžadovala veľa pracovných sil. Na jej plné využitie bolo potrebných dvanásť pracovníkov — štyria točili, jeden špajzoval (nakladal obilie do mlátačky, túto prácu

13. Úhrabkové rešeto (Pernek)

14. Úhrabkové rešeto (Studienka)

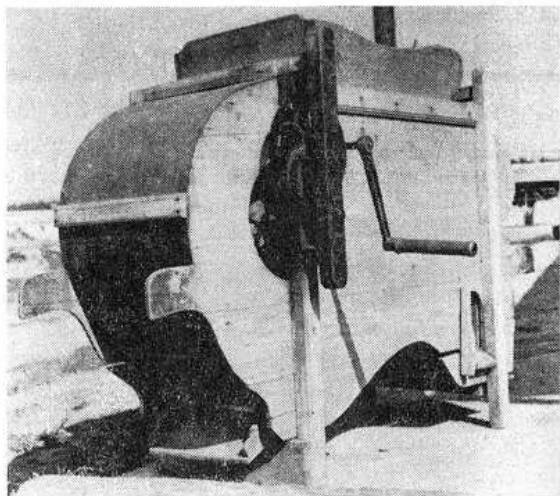

15. Rešeto s hustou sieťou (Suchohrad)

vykonával obyčajne majiteľ), jeden podával snopy, traja odhŕňali a vytriasali vymlátenú slamu, ktorú potom odnášali. Skupina štyroch ľudí zatiaľ odpočívala, aby mohla vystriedať tých, ktorí točili. Pretože rukacie mašiny využívali predovšetkým malí roľníci, ktorí nemali záprah, bolo zvykom vypomáhať si pri tejto práci medzi susedmi alebo v rodine. Ak nemal kto točiť, najímali sa na túto prácu Cigáni, ktorí dostávali korunu na hodinu a stravu. Mlátačky sa kupovali najprv od „agenta“, ktorý chodil po dedinách a predával ich aj na splátky, neskôr v obchodoch v Stupave a Malackách, kde roku 1921 stála takáto mlátačka 2100 korún. Pretože u menších roľníkov išlo o dosť vysokú čiastku, kupovali si ju mnohí spoločne. Po vymlátení vlastného obilia požičiavali mlátačku aj iným záujemcom. Za požičanie sa platilo buď obilím — „štvrť raži za deň“, buď sa majiteľovi odrobil dvojnásobný počet dní. Štýria chlapci vládali bez prestávky vymlátiť asi 30 snopov. Potom si museli odpočínať a potúžiť sa pálenkou.

Náš najstarší informátor J. Lisinovič (1870) z Jakubova si pamäťa na existenciu rukacích mašín v ich obej už ako malý chlapec. Výkonnejšie mlátačky poháňané dobytkom — *geple, keple* — sa podľa neho začali používať už po roku 1880. Kulminačným obdobím ich zavádzania boli na Záhorí roky 1900 až 1920. Všetci roľníci, ktorí vlastnili potrebný záprah, usilovali sa nadobudnúť si takúto mlátačku, ktorá slúžila aj na rezanie sečky a mohla sa upraviť aj ako cirkulár. Predpokladom kúpy gepla bol záprah 2–4 kusov dobytka alebo koní. Kone boli pre túto prácu vhodnejšie, lebo zabezpečovali rovnomernejšie obrátky. Tahaj gepel bolo pre dobytok dosť namáhavé, „keď mlátili dlhšie, kone boli ako slepé“. Druhým predpokladom bol dostatočne veľký priestor pri stodole, kde sa točil záprah. Odiaľ viedol klbový hriadeľ na veľké koleso — remeniciu, z ktorej sa pohyb prenášal remenom na mlátačku. Niektoré ručné mlátačky sa dali upraviť tak, aby sa mohli použiť aj na konský pohon. „Takéto mlátačky mali dva lógre, keď chceli mlátiť geplom, tak dal spodný, keď ručne, tak do horných.“ Toto prispôsobenie bolo zväčša dielom šikovnejších kováčov alebo iných miestnych remeselníkov. Geple sa na Záhorí začali dovážať už pred prvou svetovou vojnou z Rakúska, neskôr ich kupovali v Břeclave. V období prvej Československej republiky ich bolo možné kúpiť aj v Malackách a Stupave.

Potrebný počet ľudí na obsluhu gepla sa oproti ručnej mlátačke zredukoval o tých, ktorí museli

16. Fukár na čistenie obilia (Lozorno)

rukaci mašinu točiť. Aj tu gazda špajzoval, jeden poháňal záprah, jeden podával snopy, jeden odhadzoval a dvaja vytriasali slamu a odnášali ju. Samozrejme, že výkon gepla bol nepomerne vyšší ako pri ručnej mlátačke. D. Lichard uvádza 900–1000 snopov ozimín a 1500–2000 snopov jarín za jeden deň, ak gepel obsluhovalo sedem ľudí a fahal päť koní.⁵³

Geple boli na Záhorí v prvých desaťročiach 20. stor. veľmi oblúbené a rozšírené. Napriek silnej konkurencii motorových mlátačiek, ktoré sa tu používali už v prvých rokoch Československej republiky, vydržali na tunajších hospodárstvach pomerne dlho. Zo Záhorskej Vsi máme informáciu, že niektorí roľníci ich používali až do založenia JRD, t. j. do roku 1959.

Zmienky o prvých motorových mlátačkách máme v poľnohospodársky vyspelých oblastiach Slovenska už z prvých desaťročí 20. stor.⁵⁴ V tomto období sa objavujú motorové mlátačky aj v mno-

⁵³ LICHARD, D.: Mienky o ručných mlátidlach. Obzor, 14, 1876, s. 43.

⁵⁴ LICHARD, D.: Čím sa odporúča strojové mlátidlo? Obzor, 19, 1881, s. 173.

⁵⁵ LICHARD, D.: Niečo z účtov o mlatbe. Obzor, 15, 1877, s. 482.

⁵⁶ Tamtiež.

⁵⁷ Časové údaje o prenájme ručných mlátačiek som prevzal od URBANCOVEJ, V.: e. p., s. 284.

⁵⁸ LICHARD, D.: Niečo z účtov o mlatbe. Obzor, 15, 1877, s. 29.

⁵⁹ URBANCOVÁ, V.: e. p., s. 286.

hých oblastiach Záhoria. Išlo o tzv. *benziky*, ktoré sa tu objavujú už v období pred prvou svetovou vojnou. V 30. rokoch prechádzajú na elektrický pohon mlátačiek. Samozrejme, že kapacita týchto poľnohospodárskych strojov sa nedá porovnať s prácou cepami alebo ručnou mlátačkou. Niekoľko kusov motorových mlátačiek dokázalo svojou kapacitou vymlátiť produkučiu obilia niekoľkých obcí. Preto sa často stretávame s prípadom, že v niektorých obciach nemali ani jednu mlátačku, ale dali si vymlátiť majiteľom motorovej mlátačky zo susednej obce. Tento jav nadobudol na Záhorí dosť veľké rozmery, dokonca až tak, že niektorí majitelia si kupovali aj niekoľko mlátačiek, ku ktorým najali ľudí – strojníka a *špajzera*. Ostatných pracovníkov zabezpečil si ten, ku ktorému išli mlátiť. Nájomné za požičanie mlátačky bolo 25 korún za hodinu, ale obyčajne sa platilo aj obilím. Informátori sa zhodli na tom, že prenájom mlátačiek bol pre ich majiteľov veľmi výhodný. Je zaujímavé, že tu už veľmi neplatili susedské a príbuzenské vzťahy. Motorová mlátačka bola investícia, ktorá sa musela majiteľovi vrátiť.

Popri motorových mlátačkách dožívajú na Záhorí v tomto období aj geple a cepy. Cepami sa mlátila hlavne raž, už z uvedených dôvodov, a geple využívali hlavne menší roľníci, ktorí mali malú úrodu a nechceli sa im čakať v poradí na motorovú mlátačku, čo však bolo čím ďalej ojedinejším prípadom, lebo produktivnosť motorových mlátačiek bola veľmi veľká a neraz za jeden deň vymlátili u dvoch, niekedy aj u troch gazdov.

3. NÁRADIE NA ČISTENIE OBILIA

Až do obdobia zavedenia motorových mlátačiek, ktoré mali zariadenie na čistenie obilia, bola tátó práca samostatnou fázou mlatobného procesu. Jedným z najstarších spôsobov čistenia obilia bolo jeho prehadzovanie lopatou proti vetru, ktorý oddelil a odnesol plevy a ľahšie nečistoty. Tento spôsob čistenia dokladá už u starých Slovanov L. Niederle⁵⁵ a máme o ňom doklady z obdobia celého feudalizmu, a to nielen u poddaných, ale aj na feudálnych vělkostatkoch.⁵⁶ Zavedenie mechanického čistenia a triedenia vymláteného obilia je proces, ktorý na Slovensku vrcholí v 20. až 30. rokoch nášho storočia. Podobne, ako pri používaní iných poľnohospodárskych nástrojov, resp. strojov, aj tu existovali medzi jednotlivými oblasťami Slovenska časové disproporcie, ktoré sú v niektorých extrémnych prípadoch dosť veľké.

Na základe nám dostupných prameňov sme zoštavili kartogram, na ktorom sa usilujeme zachytíť obdobie zavádzania mechanických čističiek do procesu poľnohospodárskych prác. Ako vidieť na kartograme, rozdelili sme proces zavádzania týchto strojov na tri časové obdobia – do roku 1900, od roku 1900 po vznik prvej Československej republiky a obdobie po vzniku prvej Československej republiky.

Z nášho kartogramu jasne vyplýva, že Záhorie patrí medzi najprogresívnejšie oblasti Slovenska v zavádzaní mechanického čistenia. Ako ukazuje etnografický materiál z výskumov, prenikli mechanické čističky na Záhorie v posledných desaťročiach 19. stor. a vytlačili viatie obilia na pomocnú techniku, ktorá sa využívala veľmi sporadicky, takže jej obraz sme museli na Záhorí len rekonštruovať.

Napriek tomu, že viatie obilia zaniklo na Záhorí pomerne včas, uchovali sa lopaty-vejačky až do polovice 20. stor., a to hlavne preto, že ich bývalé sekundárne funkcie, t. j. naberanie obilia do vriec, sečky do košov ap. sa stali hlavnými funkciami. Na Záhorí sa používali lopaty vyrobenej z tvrdého dreva s plytkou priehlbňou. Ústie lopaty bolo rovné a široké, plecia hlavy zaokrúhlené. Ich dĺžka sa pohybovala okolo 100 až 120 cm, šírka hlavy od 20 do 30 cm.

Okrem lopát sa pri čistení obilia používali aj rešetá. Podobne ako v ostatných oblastiach Slovenska, aj na Záhorí sa používali dva druhy: *úhrabková ríčica* a *hustá ríčica*. Obe rešetá majú rovnakú konštrukciu, „tvoria ich dva valcovité luby – horný a spodný. Spodný býva nižší a má väčší priemer, takže horný lub je svojou spodnou časťou doň vsunutý. Slúži skôr na ochranu siete a jej upevnenia na vrchný lub. Preto prečnieva dolnou časťou o 2–4 cm pod spodným okrajom vrchného luba, aby bola sieť o túto výšku nad zemou a nedrala sa pri kladení rešeta na holohumnicu“⁵⁷. Rozdiel medzi oboma rešetami bol v hustote ich siete. Kým úhrabkové rešeto má oká 1 až 2 cm veľké, rešetá s hustou siefou ich mali len okolo 4 až 5 milimetrov. Pôvodné siete, hlavne pri úhrabkových rešetách, boli plietené z lyka. Novšie siete boli drôtene a rešetár ich kupoval hotové. Na Záhorie chodili rešetá predávať cudzí výrobcovia, ktorých v dedine dobre poznali. Vraj

⁵⁵ NIEDERLE, L.: c. d., s. 109.

⁵⁶ HORVÁTH, P.: c. d., s. 92–93.

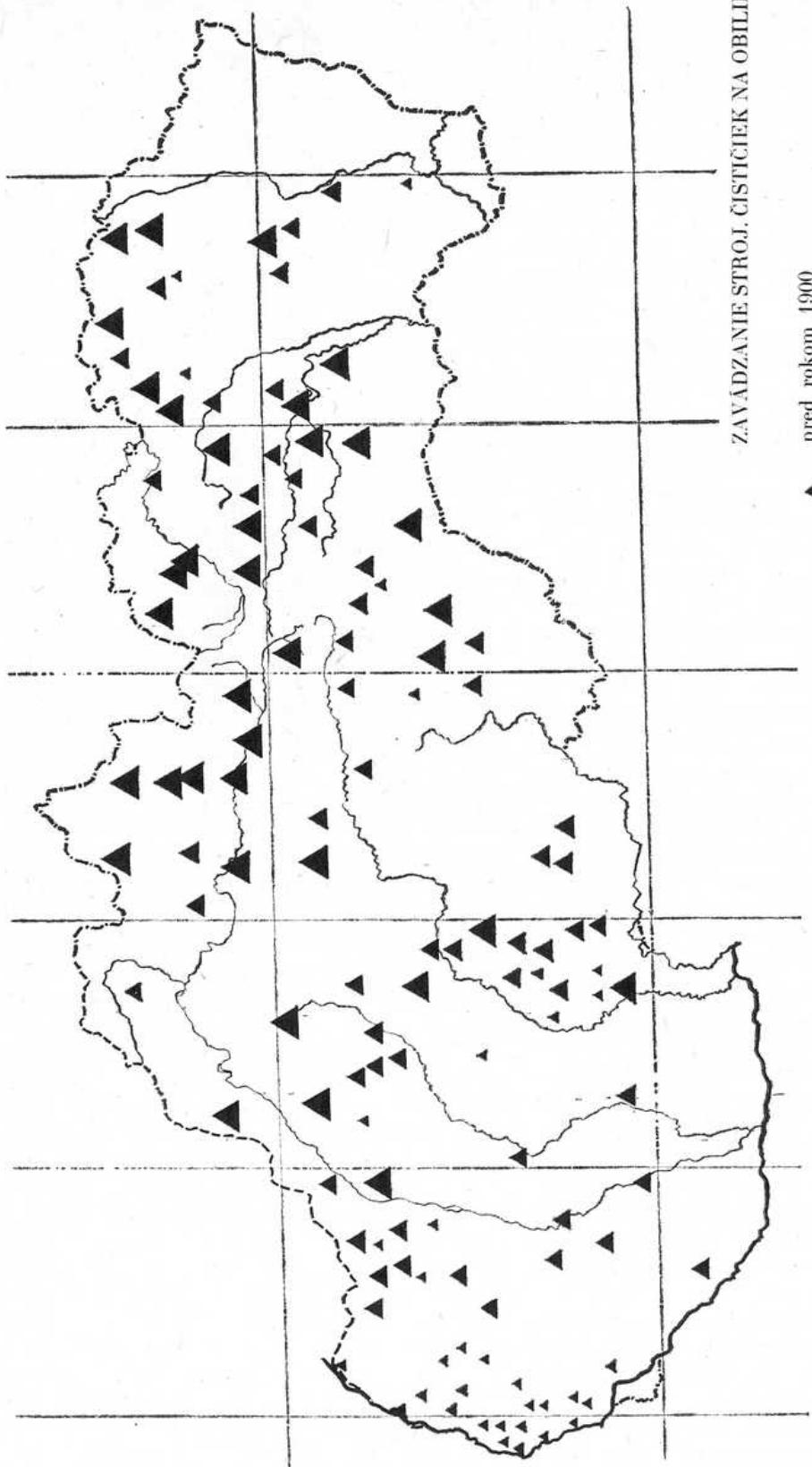
⁵⁷ HYČKO, J.: c. d., s. 41–42.

ZAVÁDZANIE STROJ. ČISTICIEK NA OBILIE

pred rokom 1900

po roku 1900 do vzniku I. ČSR

po vzniku I. ČSR

často roznášali rešetá pred žatvou a nechali si ich zaplatiť novým obilím až na Michala.

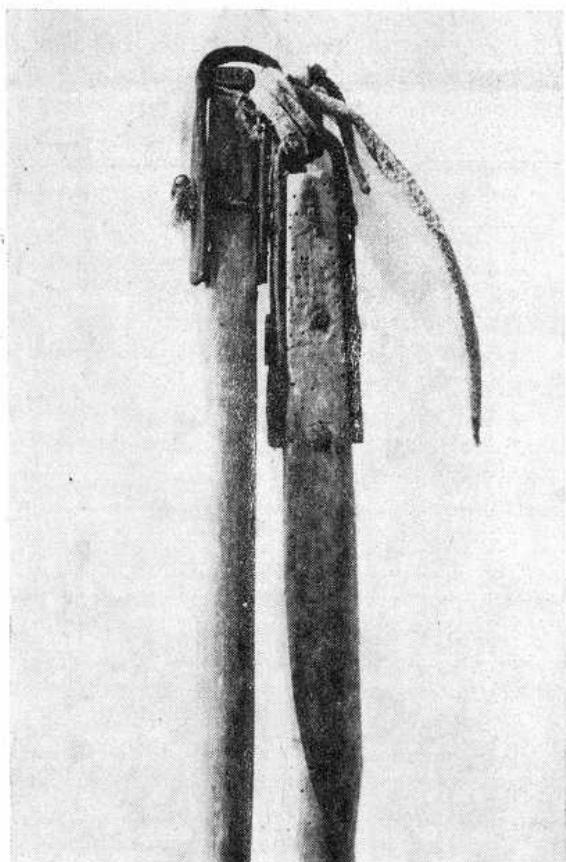
Rešetá sa pre svoje mnohostranné použitie uchovali na Záhorí aj po zavedení mechanických čističiek a je zaujímavé, ako stúpol ich význam pri záhumienkových a iných doplnkových formách poľnohospodárskej výroby.

Posledným pracovným nástrojom pri viatí obilia bola *zháňacka* – humenná metla, ktorú sme už spomínali pri mlatobnom náradí. Jej zánik na Záhorí iste veľmi urýchliло aj mechanické čistenie obilia.

4. POSTUP PRÁCE PRI ČISTENÍ OBILIA

Ako sme už povedali v prvej časti tejto kapitoly, technika viatia obilia sa v podstate nezmениala od najstarších čias až po jej zánik v prvých desaťročiach 20. stor. Prvou fázou tejto práce bolo vyhrabanie zvyškov klasov a slamy. Robilo sa to tak, že zrno sa rozhrnulo po mlatovni a humennými hrabľami sa najväčšie nečistoty z neho vyhrabali. Potom nasledovalo čistenie cez rešeto. Cúdiť začali na úhrabkovej, humennej *ričici* s veľkými okami na sieti, ktoré zachytili len väčšie nečistoty. Potom sa obilie čistilo na hustej, jačmennej *ričici* s hustou sieťou, cez ktorú prepadávali semená rôznych burín, prach a iné drobné nečistoty. Zrno ostalo na riečici. Takto očistené obilie sa potom vialo pomocou lopaty, t. j. vyhadzovali ho naprieč mlatovňou proti vetru. Tažie, zdravé zrno odletelo ďalej, kým plevy a ľahšie nečistoty odniesol prieval. Nevhodou tohto spôsobu čistenia bolo, že mlacie boli odkázaní čakať na potrebný vietor. Na tento fakt poukazuje aj D. Lichard, keď nabáda vo svojich novinách ku kúpe poľnohospodárskych strojov, piše: „Niektedy sa celé dni povaľujú mlacie na humne, čakajú dáky ten vetriček, aby pár lopát obilia vyhodiť mohli.“⁵⁸ Táto okolnosť často nútilla privolávať k práci aj ďalších ľudí, ktorí pomocou lopát alebo vriec robili potrebný prieval. Najlepšie zrno, ktoré dopadlo od mlatca najďalej, volali *prvni klas*. Najhoršie, to, ktoré padlo najbližšie, bol *pozadek* alebo *chudé*. Toto obilie varili so zemiakmi ako krmivo pre ošípané. Obilie určené na sejbu sa ešte raz cídulo tesne pred vysiatím.

Okrem viatia poznali na Záhorí ešte jeden spôsob čistenia obilia, ktorý vyžadoval tiež stály a rovnomenrý vietor – sypanie obilia z košika alebo slamiency (*lubečky*) na plachtu, ktorá sa rozprestrela na zemi.⁵⁹ Kým viatie lopatou bola skôr práca mužov, presýpanie robili hlavne ženy

17. Dvojohlávkové cepy (Moravský Ján)

na chudobnejších hospodárstvach. Tento spôsob čistenia sa uchoval dodnes, napr. pri čistení maku.

Ak použijeme citovaný článok D. Licharda za dôkaz bežnej existencie viatia obilia v tomto období a na druhej strane si uvedomíme, že väčšina aj z tých najstarších informátorov sa nepamätaла na viatie obilia, resp. o ňom len počula od rodičov, môžeme usúdiť, že proces zavádzania mechanických čističiek kulminuje na Záhorí v období posledných dvoch desaťročí 19. stor. Samy čističky – *mlyny, rajtáre, fukare, valachy* – ako ich na Záhorí nazývajú, prešli tiež svojím vývojom a konštrukčnými zlepšeniami, ktorými sa

⁵⁸ LICHARD, D.: Stroje hospodárske u menších gazdov. Obzor, 11, 1873, s. 13.

⁵⁹ URBANCOVÁ, V.: Výskum v obciach Krajské a Hrašné. Archív NÚ SAV, inv. č. 324.

však v tejto práci nebudeme zaoberať. Väčšinu čističiek zo Záhoria zakúpili na Morave. Tieto čističky často slúžili ako vzor miestnym remeselníkom, ktorí začali čističky vyrábať, dokonca aj na odpredaj záujemcom z blízkeho okolia. Možno, že aj tento moment mal dôležitú úlohu pri ich bohatom kvantitatívnom zastúpení v tejto oblasti.

Podľa etnografickej literatúry, viatie obilia pomocou lopaty bol spôsob rozšírený na celom území Slovenska, ale aj na Morave, v Čechách a v Maďarsku, takže rozdiely medzi jednotlivými oblasťami budú skôr v časovej disproporcii v zavádzaní mechanických čističiek ako v náradí a technike práce.

ZOZNAM INFORMÁTOROV

J. Černý, nar. 1892, Bílkove Humence; J. Kršek, nar. 1895, Kostolište; T. Palkovič, nar. 1891, Kuklov; J. Drahoš, nar. 1888, Závod; L. Pálka, nar. 1892, Jablonové; A. Švirec, nar. 1901, Borinka; E. Blecha, nar. 1889, Vysoká pri Morave; J. Karovič, nar. 1896, Lozorno; J. Nerad, nar. 1890, Záhorská Ves; V. Ježek, nar. 1902, Moravský Ján; F. Kondla, nar. 1897, Plavecký Mikuláš; F. Čas-

tek, nar. 1899, Studienka; J. Turner, nar. 1894, Dev. Nová Ves; J. Papšík, nar. 1903, Mariánka; F. Šora, nar. 1897, Malé Leváre; P. Danihel, nar. 1909, Plavecký Štvrtok; J. Lisinovič, nar. 1870, Jakubov; J. Jakub, nar. 1889, Pernek; J. Mikolášových, nar. 1898, Kuchyňa; J. Kočíšek, nar. 1896, Sološnica.

ТРАДИЦИОННЫЕ ФОРМЫ МОЛОТЬБЫ В ЗАГОРЬЕ

Резюме

В своей работе автор продолжает развивать тему предыдущей статьи «Традиционные формы жатвы в Загорье», опубликованной в прошлом году в журнале «Словенски народопис». В обеих статьях автор стремится с максимальной комплексностью изобразить традиционные формы жатвенно-молотильных работ в Загорье в среднем за последние сто лет.

Работа разделена на четыре самостоятельные, взаимно дополняющиеся части, а именно: 1. молотильные орудия, 2. организация молотильных работ, 3. орудия для очистки зерна и 4. последовательность работ при очистке зерна.

В первой части, посвященной орудиям труда, применяемым при обмолоте зерна, автор стремится провести их типологическое распределение, документировать до сих пор сохранившиеся варианты и показать развитие молотильных орудий в данной области. Наблюдается стремление осветить всю проблематику в необходимых причинных зависимостях. Обнаруженный трехразмерный материал сравнивается с доступным компаративным материалом остальных областей Словакии, а также с материалом соседней Моравии, Чехии,

Австрии и Венгрии. Во второй части работы дается описание организации молотильных работ, формировавшейся под влиянием экономико-социальных и культурных условий, которые в изучаемый период имели место в Загорье. Подробно описывается организация и техника работ, а также изменения, которые вносил с собой проникающий в Загорье капитализм. Загорье, благодаря своему географическому положению, является одной из наиболее прогрессивных в отношении внедрения сельскохозяйственных орудий областей Словакии. Период внедрения унифицированных орудий и машин фабричного производства в процессы молотильных работ становится, таким образом, последним признаком регионального различия между отдельными областями Словакии, выдвинувшим именно Загорье в значительной мере вперед.

Очистка зерна является компонентом, а также и последней фазой молотильных работ. Одним из наиболее старых технических приемов, известных во всей Словакии, является веяние зерна. На ограниченном промежутке времени, равном последним ста годам, эта техника очистки зерна

в Загорье сохранилась лишь весьма спорадически, хотя ее реконструкция является еще возможной. Орудия, связанные первоначально с данным способом очистки зерна, — деревянные лопаты и различные решета — сохранились в незначительном количестве, и то лишь благодаря их вторичным функциям, которые они исполняли в местном хозяйстве. В качестве первых машин, применяемых при жатвенно-молотильных работах, в За-

горье проникли зерноочистительные машины. Местные крестьяне знакомились с ними во время сезонных работ в Австрии, откуда на первых порах эти машины и импортировались. Указанные машины служили затем образцами для местных ремесленников, которые смогли их изготавливать в необходимом количестве и по цене, делавшей их доступными для сравнительно широкого применения.

TRADITIONELLE FORMEN DES DRESCHENS IN ZÁHORIE (WESTSLOWAKEI)

Zusammenfassung

Der Autor knüpfte seine Studie an die Arbeit „Traditionelle Formen der Ernte im Záhorie-Gebiet“ an, die in der Zeitschrift Slovenský národopis voriges Jahr erschien. In beiden Beiträgen ist er bestrebt, einen möglichst komplexen Blick auf die traditionellen Formen der Ernte-Drescharbeiten im Záhorie-Gebiet im Zeitabschnitt der letzten hundert Jahre zu bringen.

Die Studie ist in vier selbständige Komplexe eingeteilt, die sich gegenseitig ergänzen: 1. Dreschgeräte, 2. Organisation der Drescharbeiten, 3. Getreidereinigungsgeräte und 4. Verfahren bei der Getreidereinigung.

Im ersten Teil, der den beim Dreschen des Getreides angewendeten Geräten gewidmet ist, bemüht er sich um deren typologische Klassifikation, um die Dokumentierung der noch erhalten gebliebenen Varianten und um die Deutung der Entwicklung der Dreschgeräte in diesem Gebiet ist dank seiner geographischen Lage eines in notwendigen kausalen Zusammenhängen darzustellen. Das festgestellte dreidimensionelle Material vergleicht er mit dem erreichbaren komparativen Material aus den anderen Gebieten der Slowakei, aber auch aus dem benachbarten Mähren, Böhmen, Österreich und Ungarn. Im zweiten Teil der Studie beschreibt er die Organisation der Drescharbeiten, die sich unter dem Einfluß der ökonomisch-sozialen und kulturellen Bedingungen formte, welche im Záhorie-Gebiet in der verfolgten Zeitspanne existierten. Ausführlich beschreibt er die Arbeitsorganisation und- technik, aber auch die Veränderungen, die der vordrin-

gende Kapitalismus mit sich bringt. Das Záhorie-Gebiet ist dank seiner geographischen Lage eines der progressivsten Gebieten der Slowakei in der Einführung von landwirtschaftlichen Maschinen. Die Zeitspanne der Einführung der unifizierten, industriell erzeugten Geräte und Maschinen in den Prozeß der Drescharbeiten wird so zum letzten Merkmal der regionalen Unterschiedlichkeit einzelner Gebiete der Slowakei, der eben das Záhorie-Gebiet markant nach vorn vorrückte.

Die Reinigung des Getreides ist ein Bestandteil und die letzte Phase der Drescharbeiten. Eine der ältesten Techniken, die in der ganzen Slowakei bekannt ist, ist das Worfeln des Getreides. Im Zeitraum der letzten hundert Jahre ist diese Getreidereinigungstechnik im Záhorie-Gebiet nur sporadisch erhalten geblieben, auch wenn ihr Umbau noch möglich war. Die mit dieser Getreidereinigungsart ursprünglich zusammenhängenden Geräte — Worfchaufeln und verschiedene Siebe — blieben nur in geringer Menge erhalten, und dies nur dank den sekundären Funktionen, die sie in den lokalen Wirtschaften erfüllten. Die mechanischen Getreidereinigungsmaschinen dringen nach Záhorie als erste Maschinen ein, die bei den Ernte-Drescharbeiten angewendet werden. Die ortsansässigen Bauern lernen sie während der Saisonarbeiten in Österreich kennen, von wo auch die ersten Maschinen eingeführt wurden. Diese dienten dann den ortsansässigen Handwerkern als Muster, in der notwendigen Menge nach den sie solche Geräte zu solchen Preisen zu erzeugen vermachten, die ihre breitere Anwendung ermöglichten.

INHALT

STUDIEN

- Soňa Kováčevičová: Zur Problematik der Lebensumwelt der Arbeiter in der Slowakei in der Vergangenheit
Viera Gašparíková: Das Studium der slowakischen Volksprosa als interethnisches Problem

MATERIALIEN

- Peter Slavkovič: Traditionelle Formen des Dreschens in Záhorie (Westslowakei)
Olga Danglová: Die halbvolkstümliche Malerei in Záhorie (Westslowakei)
Eva Orsáryová: Anmerkungen zur Problematik der Forschung des Liederrepertoires und seiner Träger
Zora Vanovičová: Zwischen der Folklore und der Literatur
Rastislava Stoličná: Der Mais, seine Verbreitung und Bedeutung als essbare Getreideart

RUNDSCHAU

BUCHERBESPRECHUNGEN UND REFERATE

CONTENTS

ARTICLES

- 1 Soňa Kováčevičová: Problems of the Human Environment of Workers in Slovakia in the Past Time
39 Viera Gašparíková: The Study of Slovak Folk Prose as an Interethnic Problem

VARIOUS MATERIAL

- 55 Peter Slavkovič: Traditional Forms of Threshing in the Region of Záhorie (Western Slovakia)
75 Olga Danglová: The Half-Popular Painting in the Region of Záhorie (Western Slovakia)
85 Eva Orsáryová: Remarks to the Problem of the Investigation of Songs Repertory and its Bearers
99 Zora Vanovičová: Between the Folklore and the Literature
115 Rastislava Stoličná: The Maize, its Extending and the Importance as an edible Cereal

COMMUNICATIONS

BOOKREVIEWS AND REPORTS

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ

Журнал Словацкой Академии Наук
Год издания 24, 1976, №1
Издается четыре раза в год
«ВЕДА», издательство Словацкой Академии Наук
Редакторы Д-р Божена Филова и Павол Стано
Адрес редакции: 884 16 Братислава, Клеменсова 19

SLOWAKISCHE VOLSKUNDE

Zeitschrift der Slowakischen Akademie der Wissenschaften
Jahrgang 24, 1976, Nr. 1. Erscheint viermal im Jahre
Herausgegeben vom VEDA, Verlag der Slowakischen Akademie der Wissenschaften
Redakteure PhDr. Božena Filová und Pavol Stano
Redaktion: 884 16 Bratislava, Klemensova 19

SLOVAK ETHNOGRAPHY

Journal of the Slovak Academy of Sciences
Volume 24, 1976, No. 1
Published quarterly by VEDA, the Publishing House of the Slovak Academy of Sciences
Managing Editors PhDr. Božena Filová and Pavol Stano
Editor: 884 16 Bratislava, Klemensova 19, Czechoslovakia

L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

Revue de l'Académie slovaque des sciences
Anné 24, 1976, No. 1. Parait quatre fois par an
Éditions de VEDA, maison d'édition de l'Académie slovaque des sciences
Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et Pavol Stano
Rédaction: 884 16 Bratislava, Klemensova 19

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS

Časopis Slovenskej akadémie vied
Ročník 24, 1976, číslo 1 — Vychádza štyri razy do roka
Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied
Hlavná redaktorka PhDr. Božena Filová
Výkonný redaktor Pavol Stano
Výtvarná redaktorka Viera Miková
Redakčná rada: Prof. dr. Rudolf Bednárik, dr. Soňa Burlasová, dr. Emilia Horváthová, dr. Soňa Kovačevičová, dr. Milan Lesčák, dr. Michal Markuš, doc. dr. Ján Michálek, dr. Ján Mjartan, doc. dr. Štefan Mruškovič, dr. Viera Nosálová, doc. dr. Ján Podolák, dr. Antonín Robek.

Redakcia: 884 16 Bratislava, Klemensova 19

Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného povstania, n. p., Martin
Jednotlivé číslo Kčs 20,—; celoročné predplatné Kčs 80,—
Výmer SÚTI č. 8/6

Rozširuje Poštová novinová služba, objednávky vrátane do zahraničia a predplatné prijíma PNS — Ústredná expedícia a dovoz tlače, Gottwaldovo nám. 48/VII, 884 19 Bratislava. Možno objednať aj na každej pošte alebo u doručovateľa.
© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1976

Distributed in the socialist countries by SLOWART Ltd., Leningradská 11, Bratislava, Czechoslovakia. Distributed in West Germany and West Berlin by KUBON UND SAGNER, D-8000 München 34, Postfach 68, Bundesrepublik Deutschland. For all other countries, distribution rights are held by JOHN BENJAMINS, N. V., Periodical Trade, Amsteldijk 44, Amsterdam, Netherlands.